Заручники

Микола Кульчицький

Хроніка непроголошеної війни
(Україна 1992 – 2025)

Людські покоління замінюють одне одного, і кожне відрізняється від інших власною системою моральних цінностей і матеріальними статками. Діти природньо бажають жити краще батьків, і з цим нічого не поробиш, бо саме ця жадоба сприяє цивілізаційному розвитку людства. Водночас, претензії на перерозподіл багатств укупі з ціннісними протиріччями породжують конфлікти поміж людьми і народами. Книга "Заручники" присвячена українцям, що увійшли в доросле життя за часи так званої Перебудови і подальшого відновлення Української Незалежності. На долю саме цього покоління випали тяготи і честь остаточної перемоги у справедливій війні з Російською Імперією, захисту цивілізаційного світу від варварської навали і подальшого вбудовування України в глобальну економіку і культуру.

Книгу можна вважати продовженням роману "Не бійся вовка, сиди в хаті", що вийшов у світ у 2023 році. В ньому, на прикладі мінливої долі батьків і дітей з великої селянської родини з Вінниччини (в давнину Брацлавщина), відображені основні історичні події в Україні у проміжок часу від облоги гетьманом Сагайдачним Москви на початку сімнадцятого століття, до російської інтервенції в Україну у 2014-2025 роках. На відміну від традиційного висвітлення історії, як низки діянь князів, полководців, президентів, міністрів, тощо, у романі історичні події подані через сприйняття її звичайними українцями.

Передмова

Хіба ж вовк винен у тому, що Господь сотворив його саме вовком? Був би він собакою, то харчувався б собі хазяйським кормом, а не гасав лісом, полюючи прудких зайців і свійських ягнят, що знаходяться під пильною охороною вівчарів і вовкодавів.

Героям цього твору, як і іншим людям, мариться, що свій життєвий шлях вони накреслюють самостійно, за власними принадами. І хоча багато чого залежить від особистості, далеко не кожному спадає на думку, що насправді усе відбувається під впливом потужних і незалежних від нього зовнішніх викликів. Генна спадковість,

тваринні інстинкти і психіка, народні звичаї від діда-прадіда; особиста інтелектуальна розвиненість і попередньо набутий життєвий досвід; стан здоров'я, мода, пропаганда і маніпуляції політиків; примхи цивілізаційного розвитку суспільства; конкурентні (часто ворожі) дії інших людей і груп; географічне розташування і вихідне майнове становище, клімат і природні катаклізми, – це не весь перелік зневолень, що під виглядом власних бажань і прагнень визначають людські вчинки.

Адже ми запасаємось парасолькою не тому, що вона нам так вже подобається, а тому, що надворі йде проливний дощ. Ми харчуємся, щоб вгодити організму; вчимося, щоб отримати роботу; вдягаємося, щоб не змерзнути; піддакуємо, аби сподобатись, і суперечимо заради самоствердження. Що там вже скнарувати: люди паруються не стільки заради потомства, як в гонитві за насолодою. Врешті-решт, *людина народжується і помирає аж ніяк не за власним бажанням,* а усі її потуги і вчинки протягом життя прямо або опосередковано накидаються їй кимось і чимось.

I

Спекотним липневим днем 1984 року нерозлучна трійця – другокласники Люся Крутько, Вова Жариков і Платоша Шелестович – насолоджувалися волею і сонцем на трав'янистому березі святої річки Єзучі з боку Загребелля.

Хочете, покажу вам те, чого у вас немає? – раптом скликнула подружка.

Вона відкинулась на спину, задерла поділ і розсунула ноги. Але, тільки-но Володька потягнувся запустити пальця, обурено його відштовхнула.

— Ти що, дурний?

З того дня дівча стало у зграйці верховодою: вирішувала, коли і чим їм займатися та впевнено роздавала команди.

Мілочка – так називала її мама, намотувальниця цеху електромашин заводу "Червоний металіст", – справедливо вважалася найгарнішою дівчинкою молодших класів другої середньої школи і з переходом із класу в клас усе красивішала і красивішала. Володька з Платоном невідступно перебували поряд і безмежно пишалися цією близькістю; хоча на їхню думку подружка усе ж таки мала два дефекти: відмінниця й задавака. Ні в яку силу її не можна було спокусити на щось, що не вона придумала. Вона усе хапала на літу, незмінно вигравала олімпіади, її шанували учителі, а директор школи кликав її не інакше, як Мілочка. Своїм дружкам вона охоче давала списувати, а коли на контрольній загадували варіанти, встигала вирішувати за усіх трьох.

Опісля сьомого дівчина зробила заявку і на головування в родині. "Тату, як тобі не соромно! Мама хворіє, а ти напився як свиня", – дорікала вона татусеві, електрозварнику апаратного цеху, який щойно відзначив з приятелями день получки. "Мамо, купи татові білу сорочку, а то невдовзі Перше Травня а у нього одна, невизначеного кольору, ще й засмальцьована", – зауважувало дівча матері.

— Ти, доця, у нас як у жопі глаз: світишся! – радів татко, коли був

тверезим.

У дев'ятому класі Люся захопилася танцями. І бугі-вугі, і твіст, і ча-ча-ча, і джайв, і

забутий усіма чарльстон, вона витворяла у "клітці" парку залізничників найкраще від усіх вокзальських; а коли на вальс до неї зі сцени персонально сходив саксофоніст і голова гурту Микола Владиславович, танцюристи ставали у коло і заздрісно спостерігали променисте шоу. Тим часом, друзяки трепетно відстоювали до кінця танців поза кліткою, пильно оберігаючи свою зірочку від занадто унадливих залицяльників.

На другий рік опісля закінчення школи, діждавшись повноліття, у

розпал економічної кризи – коли знайти гарну роботу було неможливо, а продовжувати навчання не мало смислу – трійця зговорилася чкурнути на заробітки до Німеччини. Ідею подала Люся, і Платон її підтримав.

— Якщо я до двадцяти семи років не стану мільйонером, буду вважати життя пропащим, – заявив він.

— І я хочу мільйонершою! Хочу, хочу! І щоб з нас трьох – першою! – уточнила командирка.

— Вам що? Про тебе батьки подбають. Мілочку директор школи влаштує в інститут на державний пансіон, а я? Мені ще півроку в армії, і мабуть я залишусь там прапорщиком: усе ж якийсь бізнес, – признався Володька.

У той час колгоспники, кинуті напризволяще новою владою, налаштувалися возити залізницею до Москви свійське м'ясо і сало на вигідний продаж. А оскільки опісля встановлення кордону, такий бізнес було проголошено контрабандою, прикордонники разом з митниками мусили усіляко його нищити. Вони швендяли по загальних вагонах і безжалісно шмонали піддатливих торбешників, хоча товар, при цьому, не конфісковували. "Ми ж українці!" – приговорювали вони, задовольняючись добровільними посвятами. А єфрейтор Жариков наварював собі ще й на пропуску без догляду свого друга і компаньйона Платона Шелестовича з двома-трьома мішками контрафактних сигарет, що у прикордонній Росії коштували набагато дешевше ніж у Конотопі.

— Ні в який інститут я не піду, але ішачити усе життя на заводі, як тато з мамою, теж не бажаю: маю зовсім інші плани, – нагадала Люся своє

недавнє зізнання, яке так болісно вразило хлопців: – вийду заміж за багатого німця і заживу як панна. А ви? Що тут у Конотопі? На цигарках дуже не збагатієте. Он Дмитрик Антонов з десятого "Б" позавчора повернувся на "Опелі". Каже: там чудесно! Польський кордон перетинали за українськими паспортами, а до Німеччини перебиралися вночі через річку. Нелегалам там надають притулок, ще й добру допомогу сплачують дойче-марками.

— Тато розповідав, як після школи він з двома друзяками в гонитві за дитячою мрією стати моряками кинулись у мандри до Одеси, а звідти до Мурманська. Досі пишається тим, що вони, не маючи грошей на квитки, зайцями, не ївши, повернулися додому. Підкреслюю: ні з чим. Я ж намалююся з Німеччини на "Мерседесі", – похвалився Платон.

Навкруг панувало радісне відчуття приватної свободи. Колесо фортуни

нарощувало оберти. Вчорашні жебраки-кооператори красувалися на іномарках, невиправні двієчники вихвалялися дипломами і статусом радника депутата чи міністра: ніхто не стояв на місці. У вересні 1992 року, тільки-но діждавшись демобілізації прикордонника, Людмила дала команду конкретно готуватись.

Від Дмитрика Антонова з десятого "Б", який двічі їздив торгувати до Польщі, дізналися як правильно їхати і на чому можна заробити, тож вирушили з Конотопу, навантаживши побутовим металевим крамом: відра, молотки, лопати, три рубанки, дві совдепівські м'ясорубки і домкрат. За усе це залізяччя торгівці виручили у Жешуві двісті сорок доларів на трьох. На тому ж базарі познайомились із земляком на ім'я Василь, який узявся за ці гроші переправити їх через німецький кордон. Через Вроцлав і Легніцю електричками дісталися Зеленої Гури і погуляли там до ночі.

Невеличке, по-німецьки охайне польське місто, схоже на курорт, де замість мінеральної води подають прославлені місцеві вина, окрилило їх вірою в удачу. Люся, обнявшись з одним з численних "Бахусиків"* (зменшена копія статуї римського бога виноградарства, виноробства та веселощів Бахуса), розкиданих середмістям, заспівала зухвалу пісеньку з любого їй фільму "За двома зайцями":

"В небі канареєчка літає
І співає прямо в горизонт,
А ми підем вип'єм, погуляєм,
В цьому все життя і наш резон!"

Щойно стемніло, Василів компаньйон вивіз їх на авто до старовинного аркового мосту через річку Нейсе, зірваного зі свого боку гітлерівцями, щоб завадити стрімкому наступу танків першого Українського фронту. Наразі він так і стояв на третину зруйнованим. Василь завірив, що річка тут не глибока, десь по шию, тож до берега і плисти не знадобиться: по дону ногами не більше десяти метрів. Порадив хапатися за арматурину, що стирчала з лівого краю мосту, зависати на руках, щоб зменшити висоту падіння, і відпустившись, падати у воду "солдатиком" строго у тому місці: під водою там не ховаються бетонні уламки.

— Я тут тричі переходив. Складіть речі у цей гумовий баул, бо вода холодна, і вночі у мокрому змерзнете.

— Щось мені не подобається це провалля, – зауважив Платон ставши на обламаний край споруди.

— Геть! – відштовхнула його Люська і беззастережно шаснула вниз з висоти

другого поверху у протилежний від вказаного проводирем бік: тільки булькнуло. І тут хлопці згадали, що подружка не вміє плавати. Першим отямився Володька. Він звісився із залізяки, пурнув ногами вниз, як повчав проводир, щасно дістався дону ногами, відштовхнувся і кинувся за течією навздогін. Добре плавав Володька Жариков! За хвилину він вловив завзятущу, що абияк борсалася у воді і, облапавши ненароком усі дівочі місця, витягнув утопленицю на берег.

— Ну, усе: тепер ти нам винна! – скликнув він і припав до вуст, щоб зробити штучне

дихання.

— А дулі з маком? – дівчина відштовхнула рятівника, відхаркнула піввідра води і додала: – я вас не просила; я б і сама впоралась. А ти, Шарик, наступного разу отримаєш по морді. Де мій одяг?

Проводир діждався, коли йому перекинуть пустий баул, побажав

щасливої подорожі і поїхав. Шукачі дармових мільйонів убралися в сухе, умостилися купкою на сухих дошках, що залишились від когось на горбку, і позасинали.

Удосвіта обходисвітів побудили прикордонники, які доставили їх до комендатури у містечку Айзенштюхенштадт. Комендант – нестрижений, з наколками по усьому тілу, наче він не офіцер а казна-який хіпі, – вільно спілкувався російською. Як з'ясувалося він п'ять років навчався у Москві, але попрацювати за фахом не встиг: Німецька Демократична Республіка наказала довго жити. Він пригостив порушників кавою з сосискою у тісті, розпитав хто вони і звідки, і поінформував, що з ними буде далі.

— Тут вас не залишать, бо у нас, в землі Бранденбург, роботи немає. Взагалі ми ображені на Радянський Союз, який не став на захист демократичної Німеччини, якою ми пишаємось і досі. Айзенштюхенштадт був побудований у 1950 році як перше соціалістичне місто у Німеччині – місто металургійних заводів, яке до 1961 року називалося Сталінштадт. Опісля об'єднання металургія занепала, і металурги втратили роботу. Тож вас, скоріше за усе, направлять до Баварії, до капіталістів, де завжди не вистачає простої робочої сили. Але, щоб ви знали: баварці не дуже приязно ставляться до мігрантів, особливо до "руських", якими вони називають усіх без розбору громадян колишнього СРСР.

Конотопську трійцю поселили в таборі, що розміщався на території колишнього "Товариства боротьби за тверезість" – комфортабельного аналогу радянських лікувально-трудових профілакторіїв (ЛТП). Окрім українців там перебували курди, білоруси, росіяни, сирійці, африканці. Ніхто нікого не займав, усі терпляче очікували на відправлення до постійних місць перебування. Десь за два тижні, опісля прибуття ще десятка українців, команду з двадцяти осіб завантажили в автобус і доставили до міста Вюрцбург у північно-західній частині Німеччини, де розмістили у приміщеннях колишньої американської бази. Казарми розділялися на кімнати на семеро-восьмеро жильців кожна, тож Володька і Платон оселилися разом з п'ятьма сумчанами, а Людмила влаштувалася у сусідній "жіночій" казармі, де в кімнаті вже проживали три львів'янки.

Прибулим видали по вісімдесят марок на місячне прожиття і окремо по сімсот на літній і зимовий одяг. За українськими мірками це були неабиякі гроші. Вручили тимчасові "аусвайси", але покидати огороджену територію для пошуку роботи, дозволили лише у межах стокілометрової смуги. Насправді іммігранти витрачали тиждень на пошук роботи і тиждень на працю. Пересувалися автостопом, а працювали здебільше на приватному будівництві. Одного разу Платон і Володька сягнули далекого Дрездена, де побудували довгий паркан з профільного заліза, заробивши по п'ятсот

марок на кожного.

Стародавнє баварське місто Вюрцбург історично відоме тим, що саме тут у XVII сторіччі відбувалося "полювання на відьом", а перші письмові згадки про нього датуються VIII сторіччям. Наприкінці війни союзники скинули на нього 900 тисяч бомб, чим зруйнували його вщент. І хоча відбудовувало місто молоде покоління мешканців, воно подбало, щоб зберегти первозданну архітектуру у стилі бароко.

Вже опісля перших виїздів з зони, конотопці збагнули, що в Баварії панує суцільне потурання. Перші поверхи приватних будинків, що шикувалися вздовж доріг, повсюдно були обладнані крамничками, на вході до котрих, господарі просто неба розвішували товари, не переймаючись їхнім збереженням. Тож, проходячи повз, можна було зірвати щось з одягу, аби схопити якусь пляшку, і почимчикувати далі, наче нічого не було. Справжній урок дарівщини подала відмінниця. Вбралася на голе тіло в довгу спідницю та широку куртку, зайшла у найближчий супермаркет і, подовгу розглядаючи розвішений крам, непомітно підділа під верхній одяг пару комплектів супермодної білизни, блузку, светр – не менш ніж на чотириста марок. Потім набрала у сумочку марочних парфумів і засобів макіяжу та з гордо піднятою головою вийшла назовні, заплативши лише за те, що було в сумочці .

— Мама вчила, що до женихів слід ставитись з повагою, – розтлумачила вона друзякам.

Усім житловим комплексом колишньої бази завідував "хаусмайстер"* на ім'я Адальберт – літній чолов'яга у шкіряній камізельці, шортах і мисливському капелюху з пером. У таборі він опікувався порядком і видавав мешканцям дозволи на тимчасовий виїзд. Почувши, що поповнення прибуло з України, він, при видачі допомоги, похвалився, що його тато воював у Росії і, потрапивши у полон, до 1952 року відпрацьовував строк, як здається, саме у Конотопі. Там він, начебто, мав стосунки з гарненькою українкою і розпрощався з нею, коли та була вагітною. Тут Платон не розгубився і наплескав, що опісля війни містом блукали поговори начебто його бабуся з материнської лінії нагуляла доньку від німця, тобто його мамку, і тому не виключено, що вони з Адальбертом можуть бути родичами. Після цієї розмови хаусмайстер став поводитись з конотопцями краще, ніж з іншими: при нагоді пригощав сигаретами, а інколи й пивом. Тож, коли Люська звернулась до нього з проблемою виїзду, він без усяких відпустив її на два тижні до Штутгарту. Повернулася дівчина через місяць, трималась гордовито, хоча легенький смуток туманив її завжди зухвалий погляд.

— Що не прийняв тебе твій бахур? – зловтішно запитав Володька.

— Який він мені бахур? Познайомились за листуванням. Надіслав молоде фото, а насправді виявися старим, миршавим, ще й скупим. При зустрічі подарував перстень, збрехав що з брильянтом, але при прощанні, відібрав. Щоправда на зворотну путь дав триста марок. Але ж я з ним не спала!

— Це нас дуже, дуже радує, – буркнув Платон.

— А далі? План "Б"? Де твій план "Б"?

Виявилось, що "план Б" якраз проводить відпустку в Акапулько. Там, як

казали знавці, мужикам усе пропонується "під ключ".

— Хочу в Акапулько! – застогнав Володька.

Вахтерами на виході з бази все ще стояли американці під командуванням сержанта. Їх періодично інспектував офіцер з Хайдельберга, де розміщався штаб Четвертого об'єднаного тактичного авіаційного командування США, що якраз знаходилось у стані розформування. На початку жовтня звідти з інспекцією навідався красавчик-лейтенант, і відразу припав до ока заклопотаній Людмилі. Того дня пан Адальберт люб'язно відпустив ввірений йому конотопський контингент до наближеного села на святкування місцевого Октоберфесту. Люся помила голову, напахалася, накрасилася і прибралася у все вкрадене. Сидячи за пивом, що без міри виставляв Адальберт, друзяки не зводили очі з подруги, яка з жаром відстукувала місцеві танки.

— Красива ж чортяка! – вкотре признався Володька.

Тут духовий оркестр – труба, баритон, альт, туба і барабан – заграв вальс

"Дунайські хвилі", і лейтенант запросив їхню подружку. Він був стрункий, красивий, вбраний у білу нагладжену парадну форму і геть розкутий. Очевидно, що у Вест-Пойнті його гарно навчили вальсувати, бо коли вони з Люською закружляли переходами, усі інші пари зупинилися, стали колом і заздрісно аплодували. У перерві кралечка познайомила партнера з друзями. Його звали Гаррі, походив він зі штату Монтана, де батьки тримали традиційне сімейне ранчо. За пивом Гаррі швидко став своїм і до наступного виходу оркестру встиг детально описати техніку накидання ласо і тонкощі приборкання дикого жеребця. І хоча хлопці покинули школу жалюгідними трієчниками з англійської, під впливом баварського пива вони його розуміли.

Парочка відтанцювала ще два заходи, ковбой усадив подружку у джип і увіз до Хайдельбергу.

— За одним я жалкую… – з сумом зауважив Володька: – Могла б і нам дати по разу на прощання.

— Ну ти скажеш! А дівоча пліва що, нанівець? – бадьоро відповів Платон.

Подружка повернулась через місяць і лише для того, щоб повідомити, що

вони з Гаррі вже побралися. За нагальним проханням коханої, наречений навіть влаштував вінчання у руській православній церковці у Мюнхені. Людмила випромінювала щастя, і такою гарненькою хлопці її ще не бачили. Її блакитні, наче небо в церкві, шорти були настільки підрізані, що під блудливим вітерцем не довго було й завагітніти. Зате її довгі і стрункі ніжки, білі, гладенькі, з м'якими припухлостями на колінах, виблискували на усю довжину. Біла мережева блузка, сяк-так прикрита вузенькою джинсовою курткою, з-під якої рельєфно випирали тугенькі дівочі груди, була прозорою як чеське скло, і її глибокий отвір магнетично притягував погляди охочих.

— Хлопчики! Якби ви знали, як я вас люблю! За місяць Гаррі переводять до Штатів. Оце приїхала подякувати вас за усе і попрощатися. Гаррі! – вона

виразно зиркнула на чоловіка, і той, зніяковівши, вручив приятелям по сто доларовій банкноті.

— Хоч шерсті жмут, – прошепотів Володька, ховаючи бакси. Дівчина,

мабуть, щось почула, бо на додаток солодко розцілувала обох у губи.

— Не уявляю, що вона робитиме на тому ранчо? Невже корів доїтиме? – спантеличено пробубнів Платон, погравши пальцями услід джипу.

До кінця тимчасового перебування у Німеччині залишалося ще дев'ять місяців, і щоб заробити, хлопці мусили пометушитися. Вони узяли напрокат вживаний Фольксваген "Пассат" з мільйоном кілометрів на спідометрі, і налаштувалися швидше знаходити роботу. Найкращою з усіх видалось їм очищення лісів: по-перше гарно платили, щонайменше сто марок на день; по-друге Баварія предстала перед ними неймовірно мальовничою. Гори, прикрашені лісом, прозорі річки, сині озера... Українцям відвели ділянку в Альпах поблизу кордону з Францією. До лісів баварці ставились так, наче то не ліси, а приватні сади. Хлопці вирубували сухостій, збирали під мітлу хмиз, листя, шишки, траву... Вручну стягували усе це у купи, вантажили на вози і кінською тягою спускали до дороги: користування тракторами не допускалося. Їжу робітникам доставляли розігрітою, а щоб вони не забруднювали середовище, за ними слідом возили біотуалет.

Оскільки лише Платон мав міжнародні права на водіння автомобіля, за ним і закріпилася функція штатного шофера. Двоє руських з Казахстану, що перебралися до Німеччини з Греції, заборгувавши там несплачені податки, навчили українців нелегальному бізнесу, скуповуючи у них крадене. Платон підганяв "Пассат" до чергової придорожньої лавки і, поки Володька відволікав господаря пустим базіканням, сумчанин нашвидкуруч напихав багажник різноманітним крамом. Німці навіть спиртне залишали без нагляду, то ж "заробітчани" набивали пляшками повні пазухи.

Врешті-решт поліція їх таки засікла. Не те, щоб спіймали на гарячому: елементарно вирахували. Дали пару днів на збори і пригрозили в'язницею – до трьох місяців відсидки. І хоча місцеві адвокати і волонтери бралися відмазати хлопців, як змушених боротися за виживання, вони відмовились. Термін тимчасового притулку так і так стікав, а реальної можливості залишитись на довше вони не бачили: мусили засвоїти німецьку, влаштуватись на постійну роботу і заробляти офіційно не менше тисячі марок на місяць. Зрештою, придбавши з других рук по "Мерседесу", вони завантажилися легальним крамом, і в назначений день вибули у бік польського кордону. Зворушений хаусмайстер Адальберт особисто провів їх за місто.

Платон зручніше умостився в батьківському кріслі, запалив тоненьку цигарку із золотавим фільтром – у часи Перебудови такі палили лише валютні проститутки у люксових ресторанах, – і розпочав свою пригодницьку оповідь.

— Пристойну машину, кращу ніж твоя, тато, "Волга", зі страховкою на двадцять місяців там можна придбати за чотириста марок, не знаю скільки це зараз купонів.

— Як на мене, твій "Мерседес" більше схожий на кенгуру після пологів, ніж на автомобіль, – не затримався з відповіддю Павло Гнатович.

— Заносиш у купчу своє прізвище, платиш і ідеш, куди хочеш, – продовжив синуля.

— А як щодо бійок? – запитав тато.

— Місцеві нас не займали, вони взагалі супер культурні. Одного разу румуни побилися з ефіопами, а курди сварилися поміж собою повсякчас. Намагалися дошкуляти руські, але наш Володька – справжній боєць, ще й Серьога із Сум, чемпіон області з боїв без правил. Одного разу вони удвох цілу ватагу уклали в штабель, і усе скінчилося.

— А як там наша Люся? Наша Мілочка? Щось її не видно? – запитала Анфіса.

— Ой! Ваша Мілочка знайшла своє щастя – американського офіцера з ранчо в штаті Монтана. Взагалі дівки їдуть туди конкретно щоб підчепити маєтного німця. А якій не пощастить, підробляє повією. Один одесит приганяв під табір білий фургон з двома-трьома слов'янками, так охоронці шикувалися до них у чергу. Що стосується цін, то там можна жити. Усе дешево: хліб – одна марка, продукти чотири – п'ять марок, за одяг я вже не кажу. А з ресторанів ми тікали, не розплатившись. Що мене бісило, так це їхні старенькі. Цілими днями пестяться на лавочках, а обідають у ресторанах. Не так, як наші пенсіонерки, щоб поїсти, змушені торгувати з тротуарів старим мотлохом, або копирсатися у смітті. От і скажи, тато: хто кого переміг у Вітчизняній війні? Це так, взагалі… Але, мамо, у нас проблема: ми обидва ненароком прихопили по гонореї. Вилікуєш? Не хотілося б звертатися до поліклініки: лікарі такі обізнані!

II

П'ять років про подружку не було чутно. Може вона й писала батькам, але хлопці у них не випитували. Одного дня вони самі запросили колишніх доччиних приятелів до себе і показали цілу коробку фотографій, що надходили їм з Америки разом з листами. На них Люська виставлялася у різному вбранні і в різних позах. То у горах, то на морі, то на капоті лімузина, а то й на дивані у коротесенькому халатику з чотирма розрізами. На одній поряд з нею стовбичив не молодий вже чолов'яга зі слащавою мордою.

— Мілочка зараз працює в Голлівуді, а це її режисер. Обіцяв незабаром зняти її в серіалі у головній ролі. Вона переїхала до нього після того, як її Гаррі загинув на Близькому Сході. Залишила свекрусі зі свекром трьох внучат: двох хлопчиків і дівчинку, ще половину пенсії за сина; тож вони щасливі і люблять її як свою, – гордовито пояснила матуся.

— Що значить відмінниця! Усе розрахувала як бухгалтер у річному звіті. Мабуть, показала йому щось таке, чого у нього немає, – уточнив Платон на вулиці.

— Так і було, – підтримав Володька.

Платон сидів у затишному ресторанчику на площі Гвіздослава у Братиславі, звідки добре було видно парадну арку Словацького Народного театру, пив світле пиво, насолоджувався європейською дрімотою і відверто хизувався сам собою: вважав себе успішним комерсантом і вдатним коханцем. Цей стан душі, попри будь-які бізнесові негаразди, звичайно напливав на нього при первісній стадії сп'яніння і частенько прихиляв до неочікуваних вчинків.

Свого тата Платон вважав невдахою. Лохом, лошарою, який, управляючи здоровезною компанією, надав можливість збагатитися усім навколо себе, а сам залишився з пенсією. Тож, Платон зарікся слідувати татові. Але справжнім

мільйонером він так і не став, хоча жити на широку ногу призвичаївся. За тридцять років, що минули після закінчення школи, якогось регулярного бізнесу він не створив; утрудняти себе високим навчанням не завважив, хоча дипломом бакалавра з маркетингу про всяк випадок обзавівся. Він був щиро впевнений, що ключова і первісна умова успішного бізнесу – це дурити усіх підряд, особливо податкову. Торгував він усім, в чому чуяв наживу; зривав куші там, де інші ловили облизня, і час від часу тішив себе великими статками. Він сповідував просту життєву філософію: живи сьогодні, живи як хочеться, щоб було тобі весело і зручно, і ні в якому разі не переймайся чужим горем. Полюбляв приговорювати: "Не проблема, що ми *не їдемо*; біда в тому, що нас не *везуть*!"

На початках, повернувшись з Німеччини, він занурився у сигаретний бізнес. На своєму затасканому "Мерседесі" потаємною стежкою він перетинав російсько-український кордон; у Глушкові завантажував багажник і салон контрафактними цигарками; повертався до Конотопу і здавав крам дрібним реалізаторам за вдвічі вищою ціною. Так тривало більше року, і Платон запишався. Але невдовзі на ринку з'явилися потужні, добре організовані ділки, пов'язані з кримінально-правоохоронним світом, і однієї ночі Платонів "Мерседес" згорів прямо під вікнами батьківського дому.

На щастя тут навернулося свинарство.

Після приватизації татового заводу новий власник розпорядився негайно позбутися непрофільних активів, серед яких своєю збитковістю виділявся відгодівельний радгосп, нав'язаний заводу партійними органами на закаті радянської влади. Після недовгих коливань, директор здав його в копійчану оренду брату Артему навпіл з сином. Тоді Платон ще згадав бадьорого дядька Пилипа який, ще за радянські часи, у вісімдесятирічному віці, востаннє навідався з Одеси до Конотопа і з гордістю похвалився: "Свинарство, Платошо, – це наш родовий бізнес від діда-прадіда. Твій прадід Платон – до речі, то на його честь тебе назвали Платоном, – як і прапрадід Іван, служили головними свинарями на панському фільварку і торгували м'ясом аж до Варшави. Навіть возили свої ковбаси до Парижу на Всесвітню виставку. І твій дід Гнат опісля війни тримав кабанчика, а я б і досі відгодовував би з десяток свинок на рік, аби наша рідна партія не завадила. А вийшло так: надибав я неподалік у болгарському селі чепурну молодичку Ліду і одного разу затримався у неї на п'ять ночей. Свині ж мої зголодніли і стали верещати на всю округу. Позбиралися сусіди, поскаржилися в партком. Прийшла міліція. Представники портового профкому, разом зі спеціалістами з міськвиконкому гуртом звинуватили мене у жорсткому поводженні з тваринами. Першим справу розглядав партком, і хоч як я їм усім пояснював, що то не звичайні свині, а спеціальні, англійські гостроносі, що їдять раз на тиждень, мені пред'явили ультиматум: або тиша, або виженемо з партії і спрямуємо справу до прокуратури. Іншими словами змусили вибирати: або свині, або Ліда. Звісно, я вибрав Лідусю".

На підтвердження своїх слів дядько Пилип розповів свіжий одеський анекдот. "Ось їде в трамваї одесит. Прилаштувався до віконця, такий собі миршавий, догідливий, сидить, нікого не займає. А над ним нависнув приїжджий амбал, який йому й каже: –

не звизди!

— А я що? Я мовчу.

— А я кажу: не звизди!

— Пробачте, шановний, я… я навіть…

— Ти мене чуєш? Не звизди!

На зупинці одесит виходить і кричить услід вагону: – звиздів і

звиздіти буду!"

Не очікуючи на реакцію слухачів, розповідач заразливо розреготався.

З усього тваринницького комплексу орендарі вигородили собі куток на дві сотні свиней, зорали та засіяли кукурудзою і буряком найближче поле, і три роки успішно забезпечували трудовий колектив і заводську їдальню першосортним м'ясом. В пору, коли великі м'ясокомбінати занепали, приватне гнучке виробництво процвітало, і господарі вже подумували збільшити лан і вдатися до освоєння недобудованого свинарника на тисячу голів.

Але опісля закриття заводської їдальні м'ясний бізнес зашкутильгав. Дядько Артем, який був свинарем за покликом душі і жив на фермі, помер від інсульту. Платон – некомпетентний у тваринництві, недбалий господар і взагалі не привчена до праці людина – поквапився найняти зоотехніка, агронома, бухгалтерку, десяток робітників і кілька охоронців. Земля не родила, корму не вистачало а свині виявились ненажерливими: щоразу здіймали нестерпний ґвалт і верещали, неначе до них вже колії прийшли. Між тим, м'ясо подорожчало у ціні, і його перестали купувати. А Платон, як і до того, сповідував неробство. Він здав комплекс в оренду зоотехніку і сказав йому: "чини усе на власний розсуд, а мені лише сплачуй дивіденди. Двадцять тисяч доларів на місяць".

Двадцять тисяч доларів – це чималі гроші для будь-кого, і витрачати їх з розумом – не просте діло. Платон зачастив у Київ, гуляв по ресторанах і витрачався на казино. Зрештою він продав ферму управителю, задешево, бо за уторговані гроші придбав лише двокімнатну квартиру у Києві і позашляховик Тоуота "Land Cruiser Prado", щоправда новенький.

Його справи покращились з виходом батька на пенсію. Новий директор не став чинити Платону перепони, а довірив справи своєму спритному заступнику, який, не марнуючи час, вступив з ним в неофіційне партнерство. Бізнес стрімко пішов у гору. Платон остаточно переконався у своєї успішності і розслабився у повсякденному житті. Навіть після програшу п'ятдесяти тисяч доларів у карти за раз він не закаявся. Любився з вартісними жінками і міняв престижні автомобілі. Тойоту йому розбила неповнолітня дівка. Улестила покататись і двічі перекинулась з крутого горбу. Сама відбулася синцями, а машину геть знівечила.

І тут хлопець наче здурів: придбав одночасно дві круті тачки. За сімдесят тисяч доларів банківського кредиту новенький "Mercedes-Benz W124", і оформив у лізинг джип "Grand Cherokee" вартістю шістдесят тисяч. Це при тому, що грошей на відсотки і чергові лізингові внески він, насправді, не мав, і заправляв в бак не більше десяти

літрів. "Мерседеса" у нього угнали у Броварах, коли він залишив його не замкненим з ключами і усіма документами в бардачку.

Наступний лімузин BMW Платон розбив власноруч: повертався з лісової вечірки з дівками і врізався у стовп, вкопаний занадто близько до дороги. Машину сяк-так відремонтували, але продав він її лише за третину ціни. Останнім його автомобілем став "Мерседес" фургон. Два роки Платон їздив на ньому без водійського посвідчення, допоки техніку не забрали на штрафний майданчик, де він стоїть і досі: перездати іспит на водійську посвідку сіромасі виявилось не по силах.

"Де моє багатство?" – якось запитав Платон дружину, натякаючи, що вона – погана хазяйка. "Де, де... Просрав ти своє багатство – спокійно відповіла завідувачка учбовою частиною школи, – згадай хоча б про той цукор". Жінка мала на увазі начебто багатообіцяючу оборудку, до якої чоловік вдався кілька років тому: відвантажив донецькому підприємцю на слово повний КАМАЗ цукру у мішках за гарною ціною, але не отримав ані гривні. Їхати ж шукати правди в Донецьк він побоявся.

Удача знайшла Платона з початком лібералізації земельних відносин в Україні. До тих вісімсот гектарів, що потрапили йому в руки разом з відгодівельним комплексом, він, за рахунок скупівлі земельних паїв у колишніх колгоспників з найближчого села, додав ще півтори тисячі, і у нього сформувався солідний лан, на якому вже можна було розвернутися з сучасними технологіями. Директором створеної агрофірми у формі ТОВ він призначив свого агронома, наперед одаривши його двадцятьма відсотками акцій товариства. Такий підхід дозволив йому не дуже перейматися сільськогосподарськими роботами, і сконцентруватися на організації експорту зерна та закупівлі техніки і добрив. За короткий термін Платон перетворився на затятого ділка, здатного заради бізнесового у спіху переступити через будь-кого, хто ставав на заваді. Основною зоною своєї діяльності Платон вибрав Словаччину. І тут йому згодилася сестра Олена, яка після закінчення Одеської консерваторії мешкала у Братиславі і працювала в оркестрі місцевого оперного театру скрипачкою. Вона щасливо вийшла заміж за місцевого бізнесмена Петера і жила з ним у його приватному будинку. Свою ж, двокімнатну квартиру, куплену їй батьками, вона зберегла за собою, тож Платон міг вільно користуватися нею у випадках довгих перебувань у Братиславі.

— Відтепер ночуватимеш у нас, ми й кімнату приготували, – приголомшила

Оленка брата у черговий приїзд: – квартиру я тимчасово здала нашій новій флейтистці Соломії, що приїхала після консерваторії зі Львова. Пробач. Їй немає ще двадцяти і я вирішила допомогти дівчині облаштуватись на чужині. Не бажаєш послухати оперу Глюка "Орфей і Еврідіка"? Спектакль у суботу і там у другій дії чарівне соло для флейти.

Насправді Платон не визнавав оперу за видовище. Був час, коли дружина

щомісяця витягувала його до Києва на оперу, але після третього відвідування він призвичаївся висаджувати її у провулку Лисенка навпроти "Укрзалізниці", залишав там машину, а сам проводив час у казино "Білліонер" на Великій Житомирській.

— Прикольно! Кажеш молода, ще й красива? Придбай мені квиток у першому ряду.

Я сидітиму з великим букетом і аплодуватиму стоячи – відповів він.

Соломія виявилась ще тою кралечкою. Її врода поєднувала в собі

селянську чистоту і витончену елегантність, притаманну вільним дівам великого міста. Вона не засоромлювалася від пожадливих чоловічих поглядів, але й не надсилала їм бісиків. За вродою Платон міг би порівняти її хіба що з Мілочкою Крутько, коли їм було по вісімнадцять.

— Ти така зугарна, Соломіє, – поквапився Платон при знайомстві.

— То ви не бачили мою матінку.

— Ні, ти насправді неймовірно красива. Маєш сторінку в Інстаграм? Я підпишуся. Уявляю тебе в купальнику. Який у тебе логін?

— Не має вона нічого такого. Ти б хотів, щоб у Ворохті її батьків засміяли? Знаєш, які гуцули насмішники? – вставила слово Олена.

— А ще краще – оголеною. Мільярд передплатників гарантую, – не вгамовувався Платон.

— І ти б щовечора відвідував той сайт на сон грядущий, – вколола сестра.

— Я б з нього не вилазив.

— Ви жонатий і маєте дитинку? Чи не так? – перервала Соломія карпатською скоромовкою: якщо б її мовлення перекласти на ноти, звуки б дріботіли шістнадцятими, а то й тридцять другими долями.

"Оленка розпатякала. Однак, це добре, що цікавиться", – подумав Платон і відповів без застережень:

— Так. Маю сина Івана і дружину Віру. Але вона зі своїми забобонами мені набридла, отже шукаю молоду.

— Це не допоможе, бо усе повториться: адже чоловіки схильні до волі, а жінки до володіння, – задумливо відповіла Соломія.

Наступної суботи Платон сидів у першому ряді з пишним букетом червоних троянд і смирно очікував на соло флейти. Але в перерві поміж актами не утримався і пропустив дві кружки янтарного пива з чарочкою сливовиці межи ними. Отже, якраз у той момент, коли Соломія приставила до вуст флейту, йому нестерпно схотілося до туалету, і це дещо пригасило його сприйняття музики. Ледь дотерпівши до завершального акорду, він підскочив до оркестрової ями і підкинув свій букет флейтистці. Публіка привітала його порив гучними аплодисментами.

Після спектаклю Платон запросив музикантку до ресторану. Він привів її до невеличкої пивниці у Старому місті з виходом на площу Гвієздослава. Офіціант винайшов їм столик на двох у куточку зали, і Платон замовив усе, що сфантазувала жінка: від чорного кав'яру до вепрячого коліна.

Їм подали власноруч зварене темне пиво, і щоб пара у повній мірі відчула колорит місцевої кухні, офіціант пригостив їх по крихітній чарочці місцевої сливовиці. Платон захоплено розповідав про свій бізнес, кредити і податки, про міжнародний бізнес і особливості свинарства.

— Розумієш, Соломійко, свині такі ненажерливі! Тільки-но забаришся з їжею,

верещать, неначе їх тиждень не годували, – скаржився він флейтистці, і вона, донедавна ще сільська дівчина, з розумінням його слухала.

Вони ум'яли по колінцю і посиділи годинку, смакуючи пиво і

сливовицю. І тут Платон, з ні того ні сього, освідчився у коханні. Досі він жодного разу нікому не освідчувався, бо не вмів, а тут відразу знайшлися чарівні слова. Подружка заперечливо хитнула головою і повільно ковтнула з чарки. Так вони посиділи годинку, потягуючи пиво, граючись крихітною чарочкою і розмовляючи ні про що. Зрештою дівчина вочевидь послабшала. Платон наказав офіціанту викликати таксі. Їхати до нового району було довгенько і чоловіка це втішало: дівчина поклала голівку йому плече і, пригорнувшись до тіла, солодко спала.

Квартирка була добре знайома Платону, він почувався в ній господарем. Він уклав зімлілу гостю у ліжко, стягнув з себе джинси, а з неї черевики, збадьорився чаркою Becherovka з холодильника і утеребився поряд. Намацавши пальцем гарячу вогку точку в дівочому тілі, він нестримно заліз верхи, але тут дівчина оговталася і вибухнула наче та граната, з якої самочинно вискочив загвіздок. Джиґун випав з ліжка, а вона, накинувши халат, вибігла на кухню. Збентежений Платон сяк-так натягнув штани, взувся і спробував, було, пояснитися, але наштовхнувся на такий презирливий погляд, що мовчечки покинув миле пристанище.

— Ти не помітив, що жорстко образив Соломію? – гнівно запитала Олена на третій день, коли брат навідався до неї.

— Прикольно! А що я такого вдіяв? Чоловік мусить робити перший крок.

— Ти ж – старий дядько, вдвічі старший, маєш сина, а вона – дівчина.

— Тож, у самий раз!

— Розумієш, вона горянка і у них там, у Ворохті, традиційні звичаї. Вони волелюбні і з підвищеним почуттям особистої гідності: запросто не даються.

— А п'ять років студентства у Львові? У нас, щоб ти знала, зараз глобалізація: усі однакові.

— Коротше: вона не бажає з тобою бачитись, і я, якщо вона буде у мене, я тобі не відчиню. Відлипни від дівчини, бо татові поскаржуся.

"Тільки тата тут не вистачало", – подумки остерігся Платон.

За два роки опісля невдалої спроби звабити квартирантку, Платон знову сидів у пам'ятному ресторанчику, потягував гостре братиславську пиво і тішився, що вчасно покинув Україну: чоловіків його віку там вже хапали на вулицях. Міркував: "я податки сплачую? Сплачую. Ну не без того, щоб десь, щось оптимізувати, але усе в рамках закону. А вони там розкрадають бюджет, що їм і на армію не вистачає. Є люди, які б залюбки йшли на контракт, аби добре платили. Хто не має тями заробляти, нехай воює. Гроші в бюджеті є, і там їх не міряно. Гордон правду каже… Хто найзліший ворог підприємця? Звісно, – рідна держава. Тож, дурити її – сам Бог велів".

На виході з театру сталося пожвавлення, збуджений натовп вивалив з-під арки. Платон вийшов з ресторану назустріч сестрі. Цього разу вона була сама.

— А як Соломія? – не без хвилювання запитав Платон.

— Я ж тебе і запросила з цього приводу. Соломія потрапила у біду, треба виручати. Але обговоримо це вдома. Як у тебе з грішми?

Змолоду Платон не квапився до шлюбу. Який смисл? Охочих дівок – море, а одруження відлякувало невеселими обов'язками. Він не збирався, наслідуючи батькові, перебувати "під каблуком" у дружини. На його думку жінки створені, щоб задовольняти чоловічі потреби і не нявкати. Шлюбом переймалася мамка. Вона знайомила його з молодими доброчинними лікарками, але Платон крутив носом і парубкував на свій смак. Він утримував коханку в Києві і мав знайомства повсюди, де йому доводилося бувати у відрядженні. Нарешті Анфіса вибрала двадцятип'ятирічну вчительку математики Віру Михайлівну, елегантну і серйозну, реальну кандидатку на посаду завуча школи, якій можна було без опаски передати своє чадо з рук в руки.

Не можна сказати, що Платон конче зачарувався впевненою в собі владолюбною жінкою, за характером схожою на матусю, проте років із п'ять його усе влаштовувало. Віра неабияк вабила його своїм тілом: за статурою не поступалася прославленій акторці Руслані Писанці. За це її дуже шанували і колеги-педагоги, і учні старших класів. Подружжя не переймалося чужим горем, жило у власне задоволення, щонайменше двічі на рік відпочивало в Карлових Варах або в Анталії, бавилося гірськолижними курортами і Європейськими турами. І хоча з плином часу, опісля народження дитини первісна ненаситна близькість між ними стала поволі затухати, вони жили безконфліктно, допоки Платон під прикриттям ділових зустрічей не почав потихеньку зкурвлюватись. Віра, довго не вірила подругам, які їй доносили правду, натомість з головою занурилась у виховання сина і роботу.

Усе змінилося опісля того, як Платон опанував аграрний бізнес. У нього завелися чималі кишенькові гроші, він подовгу затримувався у відрядженнях і без остраху бути викритим розважався за кордоном на власний розсуд. Скоро він остаточно охолонув до дружини і нарвався на зустрічну втрату інтересу до себе.

Не бажаючи руйнувати сталий шлюб, він запропонував їй спробувати ротом.

— А що тут такого? Не дарма ж співачки та моделі губи силіконом накачують: вони на сексі краще нас знаються. Спробуємо, може, й тобі сподобається? – улещував Платон.

— Пробуй зі своїми сучками, а мене залиш, – рішучо відмовила Віра Михайлівна.

Опісля цієї розмови взаємне невдоволення стало стійким і дошкульним аж до того, що обом не хотілося перебувати разом в одному приміщенні. Кожен оцінював ситуацію з власної дзвіниці.

— Розумієш, Володя, – пояснив Платон куму справжню, як йому здавалося, причину розриву, – я її кохаю, а вона з-під мене телевізор дивиться!

Володька не повірив другу і при нагоді розпитав Віру.

— Кого ти, куме слухаєш? Подивись на мене! Ну?

Син став на бік матері і навіть запитав, чому б їй не розлучитися з цим неприємним типом. Тим часом Платон, бізнес якого фактично перемістився до

Європи, з'являвся вдома усе рідше й рідше. А тут ще у перші дні вторгнення росіян на Сумщину, їхня колона, що рухалась повз Конотоп на Київ, запідозрила стрілецький напад на неї з боку агрофірми і одночасним вогнем з трьох танків зруйнувала і її контору, і житловий будинок власника. Після цього Віра Михайлівна, що після смерті Анфіси так і так багато часу проводила біля свекра, остаточно перебралася до нього разом з сином.

III

Похід сімдесяти дворічного Павла Гнатовича на фронт у 2015 році

закінчився безславно. Натягуючи послаблений гусінь на трофейному Т-54, він перенапружив хребет і втратив свідомість. Медик поставив діагноз: гострий приступ стенокардії на фоні гіпертонічного кризу, та наказав комбату негайно відпустити старого на лікування. Повернувшись додому, нетяга вибачився перед дружиною і умиротворився. Він призвичаївся сидіти на лавочці перед домом, розмірковуючи над людським буттям взагалі і проблемами війни і миру зокрема.

Російську інтервенцію в Україну він передрікав ще з 2008 року, опісля вторгнення Росії в Грузію. Навіть ще раніше, опісля варварської розправи Росії з Чечнею-Ічкерією; після відмови Путіна рятувати підводний човен "Курськ"; опісля підриву за його наказом житлових багатоповерхівок у Волгодонську і Москві; холоднокровного вбивства сотень глядачів мюзиклу "Норд-Ост" і тисячі школярів у Беслані, він визнав його монстром, здатним на будь-який злочин. Ще у 2003 році, на діловій зустрічі з німецькими партнерами, несподівано для них, він назвав Путіна другим Гітлером.

У той злощасний день пенсіонер якраз прибирав нічний лютневий сніг, коли до двору, гуркотаючи залізяччям, підкотився ворожий танк. Командир танку, сержант, висунувся з башти і через паркан гукнув господаря:

— Открывай ворота, дед! Приказано занять здесь позицию. А не то просто въедем.

Жестами командир допоміг механіку в'їхати задом, стволом на перехрестя,

увійшов у двір і побачив здоровезного патлатого пса, що тигровою ходою сунув йому назустріч.

Собаку звали Багир, і йому вже перевалило за дванадцять. Його народила алабайка Фірюза від степового вовка з узбецького степу на околиці Самарканда. Морозною грудневою ніччю, у розпал собачої тічки, господар вивів її з кишлаку і міцно – але так, щоб вільно дихалось – прив'язав грудьми до дебелого корчастого карагача. Вночі прийшла вовча зграя, і ватажок спарувався з бранкою. З усього виводку хазяїн залишив собі одного, самого верткого. На восьмому місяці, коли цуценя підросло, його кинули в яму три на три й на три та тримали там, допоки він, накачавши лапи неймовірною силою, самотужки з неї не вистрибнув. А вовча зграя увесь той час приходила ночами під дворище і тоскно завивала у тон гірського вітру.

У такій спосіб місцеві селяни вирощували собак на продаж власникам московських бійцівських клубів. Але битися на забаву кровожерливої публіки цьому азіату не довелося: його подарували шановному директору заводу з України, який приїздив в

Самарканд впроваджувати новітню технологію лиття на місцевому заводі. Так в обійсті Павла Гнатовича з'явився могутній, безстрашний і відданий охоронець. Попри загрозливий вигляд він дуже дбайливо ставився до дітей, слухався своїх і не гавкав на гостей. Одна проблема: ненавидів бродячих котів, що необачно забрідали на його територію, і продовж життя удавив їх з два десятки. А ще, його потужне гавкання змушувало перехожих проходити повз двір протилежною стороною вулиці.

Господар збудував богатирю просторий вольєр з утепленою будкою, навчив усім командам і щоденно, незалежно від погоди, виводив його на прогулянку до найближчого парку. Зустрічні любувалися його чотирилапим другом сімдесяти восьми сантиметрів на зріст у холці. Пес мав біло-рудий окрас з білою "зіркою" на лобі і облямовані чорними тінями брунатні очі, що висвічували вічну зажуру. Усе це, в купі з широкою рельєфною груддю і велетенськими лапами, спокушало собаководів до в'язки з їхніми суками, і Багир виправдовував їхні сподівання. З початком російської інтервенції в Крим і Донбас Павло Гнатович перенавчив його з російської на українську і тільки команди "фас!" і "фу!" залишив незмінними. Опісля уходу з життя Анфіси Павло Гнатович став вигулювати пса двічі на день і щоразу не квапився повертатися додому. Звичайно наприкінці прогулянки він уводив друга у дальній, безлюдний куток скверу і притамовував душевну нудьгу голосним співом забутих пісень далекої юності. Пес, уклавшись під старезну акацію, уважно стежив за хазяїном і підспівував йому проникливим вовчим підвиванням.

— "*Убери собаку, дед!*" – напружено вигукнув окупант, і не очікуючи реакції, навскидку дав чергу. Пес, було, сіпнувся вперед, але впав замертво, не встигнувши заплющити очі.

— Що ти наробив, придурок! – вигукнув Павло Гнатович і додав довгий розгалужений матюк російською. Почувши рідну мову, сержант розслабився.

— "*Приказано здесь занять позицию. На всякое сопротивление приказано отвечать огнём. Наутро будем выезжать, я его вывезу и выброшу где-нибудь в кювет по дороге*", – примирливо пробуркотів він.

Ще за п'ять років до вторгнення Павло Гнатович придбав начебто для полювання мисливський карабін "Сайга", що зберігався на другому поверсі у сейфі, окремо від набоїв, але при такому шпаркому розвитку подій, скористатися ним "по гарячому", не зміг. А коли гарячка минула, верх над емоціями здобула розсудливість.

— Дякую за шляхетність, – відповів Павло Гнатович, пильно вдивляючись у

сержантову горлянку. Він покликав сусіда Толю, і вони поховали чотирилапого у дальньому кутку садиби під розкішну вишню. А старий довічно картав себе за проявлене боягузтво.

Навесні 2022 року, у розпал боїв з російським військом під Києвом, у Конотопі запропали горобці. Зазвичай на подвір'ї Павла Гнатовича вони рясно купчились у розкішних хащах ялівцю і пишних кронах двадцятирічних ялинок,

а то водночас зникли. Спершу старий вловив феномен на слух: у дворі стало тихо наче в хаті; а невдовзі переконався наочно.

Після прикрого інциденту з Платоном Соломія взяла у театрі довгострокову відпустку і повернулась в Україну волонтеркою. Вона вибрала собі вдячну місію постачати бійцям на передок домашнє сало. Не консерви, не пончики, а саме сало, якого окрім її команди ніхто їм не дарував. Дівчата організували цілу мережу господарств, куди звозили свіжину для соління. Вона й до колишньої Платонової ферми під Конотопом завітала і, за сприяння Павла Гнатовича, придбала там не дорого півтони першокласного біло-рожевого сала з делікатною м'ясною прорістю. Готовий ніжний продукт волонтерки розвозили по опорних точках фронту і несказанно раділи схвальним відгукам бійців.

Одного нещасливого дня Соломія відбилася від гурту, заблукала у "сірій зоні" і була схоплена бойовиками ДНР. Олена лише через кілька місяців дізналася, що її тримають у якійсь комендатурі на околиці Донецька. Вона зателефонувала татові, а тато зв'язався зі своїм другом Гришею в Донецьку. Через тиждень той повідомив, що наразі у слідчому ізоляторі насправді перебуває молода жінка на ім'я Соломія, затримана як шпигунка.

— "*Паук, я знаю того коменданта. Его фамилия Зубцов. Он у меня на Макеевском комбинате охранником работал. У него ещё наколки воровские на руках были. Помню, всегда при встрече честь отдавал. Говорит, что за пятнадцать тысяч сможет вернуть девчонку*" – пояснив Григорій.

— Слухай, Гришо, я знайду ці гроші, але ж попередь того сучого сина, щоб не ображали дівчину.

— "*Скажу*", – зажурено відповів Гриша.

Павло Гнатович передав розмову дочці і додав, що вона може розраховувати на п'ять тисяч від нього.

— Ми з Петером знайдемо п'ять тисяч, а ще п'ять я хочу попросити у тебе. Ти ж не відмовиш, Платоша? – запитала вона брата.

— Прикольно! Я ж її на фронт не посилав. Якщо чесно, я сам на мілині. Ти ж знаєш, моє свинарство лопнуло як мильна кулька на сонці, а агробізнес я тільки засвоюю.

Платон виляв. Насправді він провіз повз митницю без малого сто тисяч

доларів. Але ж їх йому було жалко, бо за них він планував розкрутити новий бізнес у Німеччині! А як воно складеться в реальності? Тим не менш, під напруженим і трішечки презирливим поглядом сестри він не встояв і відрахував їй свій внесок прямо тут і зараз.

Невеличка катівня на околиці Донецька ховалася у приміщенні колишнього відділення комерційного банку, побудованого на початку дев'яностих років, коли в обігу ще панували купони. Їх звозили мішками, і для зберігання надмірної паперово-грошової маси у підвалі збудували спеціальний залізобетонний бункер-сейф з металевими дверима у сорок сантиметрів завтовшки. У тому "мішку", шість на чотири метри, наглядачі тримали до десятка особливо небезпечних бранців.

Комендант тієї гауптвахти щоп'ятниці вечеряв у ресторані, з'являвся звідти вночі і, протиснувшись сяк-так у заґратовані двері, похвалявся черговому персоналу: –

"*бухалово ещё никто не отменял. Да здравствует Россия!*" А увійшовши до кабінету, хапався за потерту гармоньку і потрясав приміщення оглушливим великоднім співом.

"*Смотрю на небо просветлённым взором.*

С утра я на троих сообразил.

Я этот день люблю как День Шахтёра,

Как праздник наших Вооружённых Сил.

Все красят яйца в синие, зелёные,

А я их кращу только в красный цвет.

И пролетарии всех стран соединяйтесь

Под знамя наших пламенных побед!"

Й думки не мав бравий тюремник Зубцов, що невдовзі саме з його "писанками" у нього і виникнуть великі проблеми.

– "*Гуцулку мне!*" – волав він в усю глотку, охоронці слухняно заводили Соломію в кабінет, прив'язували до столу, і він робив з нею, що хотів, відступаючи лише, щоб хильнути чарку самогону і сходити до унітазу. Усе відбувалося швидко, грубо, так що бідолаха від жаху непритомніла і жодного разу не роздивилася обличчя кривдника. Але вона його запам'ятала. Вона назавжди запам'ятала ті цупкі руки з татуюваннями на жилавих зап'ястках. На лівому була наколота пташина клітка з розчахнутими дверцятами; на правому – пташка, яка щойно вилетіла з неї на волю.

Визволення відбулося під Авдіївкою, коли там ще точилися запеклі бої. Диверсійно-розвідувальна група підполковника Володимира Жарикова, вийшла в умовлене місце, він без проблем передав гроші і вивів бранку із зони бойових дій. У найближчому не окупованому селі на них вже очікував Іван на дідусевому "Форді". Хлопець ще не служив, але мав при собі довідку стосовно того, що вже уклав контракт з "Третьою штурмовою" і за тиждень прибуде до її навчального підрозділу. Завдяки цій довідці він без перешкод доставив Соломію до Одеси, де на неї вже чекали подружки – волонтерки. Попутно йому завантажили до гуманітарного центру пару старенських, останніх зі спаленого вщент хутору, які прихватили з собою з десяток кинутих котів. Дівчина, мовчазно їхала поряд з водієм і виглядала геть виснаженою. Про свої муки вона відверто розповіла попутникам, а з ними і Іван почув те, про що йому можна було і б не знати.

Попри рясні сльози на змученому обличчі Соломія виглядала неймовірно красивою, і Іван закохався в неї своєю першою юнацькою любов'ю. Він дав собі слово неодмінно за неї помститися і вже приступивши до служби, знайшов можливість поділитися тою бідою з підполковником Жариковим, своїм хрещеним батьком.

– Допоможіть мені помститися, Володимире Олексійовичу. Я дізнався що начальник тієї катівні на прізвисько "Зуб" мешкає у центрі Донецька і щоп'ятниці напивається у ресторані "Русь". Я не маю фотографії, але Соломія описала його татуювання на руках.

— Щойно будемо працювати у тому районі, я щось придумаю, синку.

Володимиру Жарикову випало не просте дитинство. Його матуся Люба, маючи

трьох дітей, не знала точно, хто з них від кого. Її чоловік у припадку небезпідставних ревнощів, випалив у неї з мисливської рушниці, а наступну кулю пустив собі у підборіддя. Після цього Люба залишилась інвалідкою і заміж більше не виходила. Вона не відвідувала батьківських зборів, не вносила гроші на ремонт школи, і її діти мали проблеми з успішністю. Тож, насправді, Володька зростав безбатченком. Добре, що він мав гарних друзів, які давали йому списувати і підгодовували на шкільних перервах. Вдома ж на нього чекала чоловіча робота і клопіт за мамою і двома молодшими сестричками. Так, завдяки цим труднощам, загартувався його характер, він виріс фізично міцним і вільним духом. До двадцяти років він виборов звання майстра спорту з акробатики і заслужив синій пояс з бразильського джиу джитсу.

З Платоном і Людмилою Володимир товаришував з першого класу. Точніше вони товаришували трійцею, головування в якій виборола дівчина. За Платоном закріпилося призначення скарбничого, а Володимиру дісталася роль захисника-охоронця. Після школи він деякий час подвизався бізнес-партнером Платона, але, коли той занурився у свинарство, вибрав собі кар'єру прапорщика, а у 2014 воював командиром піхотного взводу. Пройшов аеропорт, ковтнув Іловайська, двічі поранений. Під шумок Мінських домовленостей отримав вищу освіту. На позицію його батальйону в зоні АТО навідувались байкери з Києва – аспіранти престижного університету і любителі постріляти по людях. Привозили з собою снайперські гвинтівки і папірець від Генерального штабу, в якому приписувалось всіляко сприяти їм у вдосконаленні навичок стрільби в умовах, наближених до бойових. Він надавав стрільцям місце в захищеному окопі і вони за тиждень мочили двійку-трійку сепаратистів. Хлопці приїздили кілька разів і на подяку за унікальну послугу зачислили командира в університет заочно. Так капітан Жариков екстерном отримав диплом бакалавра, а маючи його, пройшов відбір на восьмимісячне стажування у Великій Британії. Потім була Академія ЗСУ. Повномасштабне російське вторгнення Володимир Олексійович зустрів підполковником, командиром підрозділу спеціальних операцій.

Свою дружину Галю і двох доньок, Марійку і Світланку, він заздалегідь відправив до Німеччини, де їх мав зустріти Платон, але сталося нещастя: автобус, у якому вони їхали, потрапив у страшне ДТП неподалік Кракова, і усі пасажири загинули. З тої пори Володимир не упускав можливості взяти особисту участь в будь-якій операції свого підрозділу, де очікувалися рукопашні сутички. Він скручував ворогам в'язи, відтинав їм голови, або просто душив голими руками.

Завдяки своїй вдачі він врятував Соломію і надалі опікувався її долею, так само як і свого хресника Івана та синів незрівняної подруги Люсі. А коли й вона особисто приєдналася до війська, то й за неї. І хоча усі вони воювали на різних ділянках і у різних підрозділах, Володимир Олексійович, наче той Ангел-Хранитель, завжди встигав до них з допомогою.

— Хочеш я заберу тебе до свого підрозділу? Загинути можна будь-де, але так ти будеш у мене хоч під якимось захистом, – запропонував він Івану, і той погодився.

Десь, місяці за три потому, темної мокрої ночі, після виконання основного

завдання, група підстерегла тюремника Зубцова неподалік ресторану, і командир без роздуму чикнув йому по глотці своїм легендарним ножом, кованим приватним майстром уручну з дванадцяти шарової дамаської сталі і заточеним до різання паперу на вітру. Присвітив ліхтариком руки і, переконавшись, що усе співпадає, відтяв у гада обидві долоні – кісточки навіть не хруснули. Передав ніж Івану:

— Це для ідентифікації, а для помсти, синку, каструй його тут на місці. Тільки ж сам не поріжся.

Невдовзі речник сухопутних сил ЗСУ повідомив Україну про вдалу витівку Сил спеціальних операцій під Донецьком: підірвано великий склад боєприпасів і знешкоджені з десяток офіцерів. А стосовно того, що тієї ж ночі на центральній вулиці знайшли мертвим, з відтятими руками і головою, начальника однієї з місцевих каталажок він змовчав, бо не мав на те офіційного підтвердження.

Речові докази до реабілітаційного центру в Одесі доставив особисто Іван. Він вручив Соломії трилітрову банку, з напханими потрохами і двома жилавими долонями: на лівій була наколота пташина клітка з розчахнутими дверцятами, а на правій – пташка, яка щойно вилетіла з неї на волю.

— Це задля ідентифікації. Дідусь підказав, що подібні наколки були модними серед офіцерів СС. Хлопці залили м'ясо горілкою, щоб малюнки не вилиняли, – виправдався Іван.

— Викиньте, будь ласка, цю мерзоту на смітник поза санаторієм, – попросила Соломія, нашвидку заглянувши в банку.

Іван поселився у готелі "Аркадія", навпроти санаторію, де волонтери утримували реабілітаційне відділення, і щоранку підходив до входу, аби разом з Соломією провести день до вечора. Дівчина трішечки його соромилася, хоча Іван ні чим не нагадував їй Платона. Він видався їй соромливим і делікатним: жодного разу не спитав, як вона себе почувається після пережитого. На відміну від лікаря-психіатра, який усе допитувався, що да як. Ото запитає, а сам встромить око їй під шию: видно переживає.

Соломія узялася показувати хлопцю Одесу, з якою її саму нещодавно познайомили подружки, і була приємно здивована, коли хлопець, гуляючи містом, узявся переповідати їй історії биндюжника Менделя Крика і його сина, короля Молдаванки Бені. Наслухавшись дідусевих розказнів і начитавшись з його подачі Паустовського, Катаєва, Бабеля, Купріна, Ільфа з Петровим, Іван знав про стару Одесу не менше за обізнаного гіда. У пивному барі Гамбрінус він розповів Соломії про віртуоза-скрипаля Сашка, який багато років розважав відвідувачів темпераментною грою, допоки йому під час єврейського погрому не пошкодили ліву руку. Але він не здався і продовжив звеселяти публіку грою на губній гармошці. Соломію неабияк зворушила ця історія, бо вона почула з неї корисний для себе зміст.

Як і за часів Куприна, підземелля було уставлене довгими дерев'яними столами, за кожним з котрих на лавах вміщалося більше десяти бражників. Там панувала щира приязнь і зав'язувались знайомства. Навпроти молодят двоє чоловіків, Гриць і Петро,

вели дружню бесіду. Гриць, що воював кулеметником, хвалився, скільки він поклав ворогів і підірвав їхніх танків, а Петро, який мав бронь і не воював, признався: – "А я вночі, під комендантський час, наваляв чималу купу під пам'ятник Пушкіну на Приморському бульварі, ще й з душком. Хіба це не ризик?" "А мені Пушкін насправді подобається. Візьми хоча б його повчальну казку про Золоту рибку. Хіба хтось інший спромігся так правдиво розкрити жіночу натуру? Он, наприклад, моя: скільки не принеси, усе їй мало й мало. А як зателефонує на позицію, перше питання – що вам дають і скільки платять?" – поскаржився Гриць.

На Привозі Ваня поділився з чарівною супутницею спогадами дідуся, як той у студентські роки дурив торговок на в'ялену рибу під пиво: "Підвалюємо удвох до прилавку; я обмацую кілька рибин одну за одною, і передаю напарнику; той їх обнюхує і кладе назад на прилавок. Опісля кількох повторів він непомітно закидає одну собі в пазуху. Крамарка, що захоплено теревенить з сусідкою, і оком не блимне".

— Ти ж не станеш йому наслідувати при мені? – попросила Соломія.

За п'ять днів пара встигла погуляти Дерибасівською і Приморським бульваром, піднятися Потьомкінськими сходами до Дюка, обкладеного мішками з піском, і проїхатись вісімнадцятим трамваєм від першої станції Великого Фонтану до шістнадцятої. Звісно, відвідали вистави в Оперному театрі і театрі Музичної комедії. Попри офіційну заборону, поніжилися під бархатним квітневим сонечком в Аркадії на пляжі, заповненому відпочивальниками поблизьких санаторіїв та студентами недальніх гуртожитків, які безжурно грали у волейбол і плавали у морі поміж сміттям і мінами.

— А на цьому пірсі рибачка Соня познайомилась з Костем-моряком, коли той причалив до нього свою шаланду, повну кефалі, – правдиво збрехав Іван.

— О! я знаю ту мелодію.

Вони гуляли, забувши про усе на світі. Соломія трималася впевнено, начебто усе, що з нею сталося було їй байдуже. У музичному магазині на вулиці Преображенській вона купила гуцульську сопілку і скоро підібрала на ній улюблені мелодії. Так що і подружки, і персонал санаторію скоро зачарувалися і репертуаром, і майстерністю виконання.

IV

Восени 2023 року до Конотопу раптово навідалась голлівудська зірка Lucy Restless, у Конотопі більш відома як Люська Крутько. Нещодавно свекруха – матір її першого чоловіка Гаррі – отримала неофіційне повідомлення про зникнення в Україні безвісти її молодшого онука Джека, який з березня 2022 року разом з старшим братом Майклом воював там у складі Інтернаціональної бригади. Ця звістка надійшла до Людмили край недоречно: вона якраз беззастережно закохалася в партнера по зйомці, індуса, який був молодший від неї на двадцять років і виглядав найвродливішим від усіх чоловіків, яких вона коли небудь бачила. Індус відповів зірці взаємністю, і на момент отримання нею скорботної звістки вони тільки-но з'їхались у затишному будиночку в горах понад струмком. Для Люсі таке щастя, коли вона не бажала від партнера нічого більше як любові, трапилось уперше, і їй хотілося, щоб воно продовжувалося вічно. Але треба

було їхати. Жодних родичів в Конотопі вона вже не мала, тож зупинилась у тата свого шкільного друга Платоши Шелестовича, який на той час дав дьору до Німеччини.

Більше місяця Людмила очікувала на старшого сина і за цей час встигла спорудити татові з мамою гранітний пам'ятник на двох з хрестом і двома янголятками. Майкл зміг вирватись тільки на три дні, бо замінити його на позиції було ніким. Він розповів, що в кінці вересня ворог штурмував рубіж батальйону, в складі якого воював Джек. Поки його напарник, поляк, косив з кулемета піхоту, брат підбив два танки, а третій зайшов посадкою ззаду і зблизька, прямою наводкою, вгатив в їхній шанець 122-міліметровим фугасом. Окоп не мав ззаду брустверу, тож хлопців не закидало піском, як вже бувало, а натомість розірвало на шмаття. Сержант з сусіднього окопу розповів, що фрагменти зависнули на деревах і, тікаючи, у нього не було можливості дістатися документів. Тому у перших рапортах командири вказали загиблих зниклими безвісти. Нещодавно інформацію уточнили і обох нагородили орденами "За мужність" ІІІ ступеня посмертно.

— Я хочу туди. На "передок", як ви кажете, – заявила Люся.

— Це неможливо. Ми вже відкотились від Авдіївки кілометрів на тридцять. Коли були ще близенько, ми з тим сержантом, сходили до покинутої позиції і принесли з собою торбу для ДНК-аналізу, – заспокоїв син.

— Я приїхала забрати тебе звідти, Михайле. Хіба Яшки не досить?

— Зараз це не можливо: позиція залишиться голою.

— Що мені до ваших "позицій"? Ти в мене останній син. Проте, я згодна трішечки зачекати, допоки твоя "позиція" заповниться.

За Майклом заїхав посічений БТР з лисими шинами, а невдовзі потягом Київ-Суми до Конотопу прибули Іван і Соломія. Опісля реабілітації дівчина пройшла спеціальний курс і вже рік воювала санітаркою у складі піхотного батальйону. Вона майстерно пересувалася зоною бойових дій, надавала первинну допомогу пораненим і витягла на собі до безпечного місця не один десяток побратимів. А ще вона призвичаїлась до автомата і власноруч підстрелила з десяток ворожих солдатів. І кожного разу, прицілюючись, вона бачила в мушку незграбну довгоруку фігуру коменданта Зубцова. У затишні моменти служби, коли роту відводили на короткий відпочинок, Соломія виймала з рюкзака свою коротеньку гуцульську сопілочку, куплену в Одесі – точнісінько таку, які вирізав тато з карпатської ліщини, – і награвала бійцям улюблені мелодії. Вона знала колядки і щедрики, "Червону руту" і "Самотній пастух", взагалі море-океан пісень: будь-яку мелодію, яку їй могли наспівати, або ту, яку вона хоч раз чула. А на закінчення виступу вона традиційно висвистувала "Запорожський марш". Іван, який воював у підрозділі підполковника Жарикова, при першій-ліпшій можливості навідував відважну медсестру на її позиції. Насправді він закохався в неї, ще коли під муркотіння котів віз на дідусевому "Форді" до Одеси. Тож, діждавшись її тижневої відпустки, Іван також відпросився на три дні і умовив її відвідати своїх у Конотопі. Під час вечері Соломія поділилася з акторкою своєю історією. Вислухавши ту печальну розповідь, та змінилася в лиці.

— Здається, Ваня в тебе дуже закоханий? – запитала вона. Почувши це, Віра

Михайлівна дещо насторожилась, – а ти?

— У нас чисто бойова дружба. Він мене врятував. Він мені подобається, але я себе стримую. Він молодший і ще зустріне кращу. Чисту, не зурочену.

— Чистими бувають лише почуття, – зауважила Люся, а Віра Михайлівна полегшено зітхнула: хоч як вона співчувала дівчині, але синові бажала безневинну.

— Тіло мене ще не пробачило, хоч я і вичистила із себе усе, що змогла. А з душею складніше. Переслідує мене той кат ночами, хоч і маю докази, що він своє вже знайшов.

— Ну, усе! Іду на фронт. Я їх порву. І за сина, і за тебе, – скипіла американка.

Їй вистачило два тижні щоб уладнати справу: там де рішення приймали чоловіки, Люся проходила безборонно. Військову форму вона придбала у сусіда Толі. Колись, у дев'яності, той служив прапорщиком при речовому складі, але попався на гарячому і його відсторонили від служби. Проте з армії не вигнали. Командир залишив його у списку частини на умовах, що на службу він не ходитиме, платню не отримуватиме, але стаж для майбутнього виходу на пенсію за ним зберігатиметься. За час служби Толя не оволодів жодною цивільною спеціальністю, а до навчання ставився як до кари небесної. Тож, влаштуватися на гідну роботу не спромігся і, зрештою, влаштувався землекопом у фірму ритуальних послуг. Він залюбки наймався до сусідів саджати декоративні рослини, стригти газони і прибирати сніг, але усіх тих заробітків усе одно не вистачало для більш-менш пристойного життя. Усе змінилося на третій рік великої війни: Толю запросили на посаду старшини роти у іншій частині, розквартированій на території конотопської громади. Надали шістдесят тисяч окладу, довірили матеріальні цінності і дозволили ночувати вдома. Анатолій враз розквітнув: елегантно схуднув, перевдягнувся у військове і без важких пакунків додому зі служби не повертався. Досвідчений служака швидко відновив навички спілкування з постачальниками і міг здобути з військових складів що завгодно. На вимогу американки Анатолій виклопотав комплект найновішого жіночого крою з американського матеріалу, з вже нашитими знаками і в цій формі красуня предстала ще карколомнішою ніж у будь-якому цивільному вбранні. За нею заїхав той самий БТР з лисими шинами, і вона негайно відбула до навчального підрозділу бойової бригади.

Акторку вивчили на кулеметницю. Вона сама вибрала собі кулемет ДШК калібром 12,7 мм схожий на той, з яким вона знімалася в одному з бойовиків режисера Майнгеймера. Той кулемет важив майже тридцять кілограмів, а його іноді доводилось тримати напереваги подібно Рембо. Ще той сучий син Майнгеймер вирядив її у майку з довгими вузенькими бретельками, щоб оператор мав змогу щоразу висвітлювати крайки її грудей, і змусив знятися у сорока дублях.

Своїм вибором військової спеціальності Людмила, якій приліпили позивний "Мері", неабияк здивувала українців: того фільму вони не бачили. Тим не менш тут, в Україні, їй довірили скоростріл, встановлений в окопі стаціонарно, і з нього вона відправила в пекло не один десяток ворожих душ. Оцінивши неабиякий талант, командування усадило її на японський пікап, обладнаний під мобільний вогневий комплекс з

кулеметом "Браунінг" калібром 13,2 мм і довірило перехват ворожих безпілотників. Ця робота сподобалась їй ще більше. Кожного разу, ловлячи в приціл небажаного птаха, перед натисненням на гашетку, Люся виспівувала любий куплет: "*В небі канареєчка літає*..." Тра-тата-та-та: – говорив кулемет. *Знову мимо, твою мать!* – лаялась кулеметниця, – *і співає прямо в горизонт*"... Ту-туту-ту-ту: – злостував кулемет. *Йєс!* – тріумфувала "Мері". Злившись тілом і душею з кулеметом, вона відчувала влучання усім своїм єством: саме вірна куля найжорсткіше віддавала їй у плечі.

У цій ролі Людмила провоювала шість місяців, до поранення. Того злого дня над батальйоном кружляв цілий рій "шахедів", і один спікірував на її "Тойоту". Екіпажу пощастило, бо камікадзе розірвався у кількох метрах позаду. Водій взагалі не постраждав, а от кулеметниця отримала легке осколочне поранення у праву сідницю.

— О боже! Твоя сідничка! Її б тільки цілувати і облизувати, а вони по ній залізякою! – обурювався видатний кінорежисер Грант Майнгеймер,

додзвонившись до прифронтового шпиталю, – негайно повертайся в Америку. Знаю пластичного хірурга, який зробить краще, ніж було. Ось почитай уривок сценарію, де ти у головній ролі. Я сьогодні забронюю два місця з Праги до Нью-Йорку. Тільки назви дату. "Але ж добре, що не в лобок!" – подумки порадувався режисер.

— Дякую, Гранте, але я не покину фронт напризволяще. У мене гарно виходить. Заслужила дві медалі, – без коливань відцуралася Люся.

— Ти не зрозуміла, люба. Я ж підготував роль твоєму сину. Хоч і другого плану, але в Голівуді для початку це гарна пропозиція. Сама знаєш. Пам'ятаєш, як я відібрав тебе з сотні претенденток? Ти ж не хочеш втратити останнього сина, чи я чогось не розумію? А вже як я за тобою скучив! Не брикайся, бо дійду до самого вашого президента: ми знайомі особисто.

— Майкл не погодиться. Він налаштований до кінця.

— Я з ним розмовляв. Запропонував роль, і він мене почув. Каже, що все залежить від мами. Врятуй же його і себе.

Людмила замислилась. Ідея з пластичною операцією здалася їй

слушною, та й за сина мала б подбати. За чим вона зрештою сюди їхала? Переговорила з Майклом. Той змирився летіти, але потайки пообіцяв командиру повернутися, щойно доставить матінку до Лос-Анджелеса.

V

Віра Михайлівна, жінка твердої вдачі, попри модні педагогічні теорії вважала, що дітей і чоловіка, краще тримати в строгості. Щойно вона переконалася, що Платон її зраджує, припинила з ним будь-які стосунки і не порвала їх остаточно лише з економічних міркувань: той добровільно висилав непогані аліменти. На її ставлення до чоловіка вплинув і син, у якого взаємини з батьком ставали усе більш напруженими. Платон, розвалившись у шезлонгу перед телевізором, дозволяв собі волати: – "Нумо, Ванюхо, принеси татові насіння, а то немає що лузати!" А у день синового тринадцятиліття, що пишно відзначалося у присутності дідусів, бабусь і хрещених, він, зранку налигавшись, безугавно вигукував: "Ванько! Подай мені оту пляшку! Подай

серветку! Подай грибочки! Ти що? Не чуєш, що татко каже? Нумо, швидше, якщо за ременем не скучив!" Це при тому, що кишенькові гроші відпускав скнаро. Тож, Іван, подорослівши, не раз запитував мамусю, чому вона досі не розлучиться з таким набридливим типом. А в дідусевому домі йому почувалося краще. Вони навіть домовились, щоб онук називав дідуся не дідом, а просто Павлом.

Вона уважніше придивилась до його способу життя. Ще змолоду Павло Гнатович запевняв близьких і друзів, що здатен жити на безлюдному острові, не потребуючи допомоги і не нудьгуючи. Він повною мірою опанував комп'ютер і смартфон, черпаючи з них інформацію і новини; слухав музику і читав новітню літературу; грав у шахи у програмі Гаррі Каспарова. Не забував і захоплення юності: при гарній погоді виходив до парку з етюдником і замалював з натури мініатюрні пейзажі. А то брав тромбон і видував з нього гамми чи улюблену мелодію "Квітучий травень"; приграваў собі на шестиструнці пісні Володимира Висоцького і Петра Лещенка, козацькі та повстанські пісні.

"Ну й розбестила ж свого чоловіка Анфіса Миколаївна! Усе якісь забави, а до домашньої роботи не привернеш! – обурювалась Віра Михайлівна: – Супу собі не зварить! Обходиться сосисками і паштетами від супермаркету. Хіба що заварить каву або чай. Інколи засмажить по-студентськи сковорідку картоплі з цибулею. Щоправда, в делікатесах собі не відмовляє: у холодильнику завжди знайдеться і шинка, і сир голландський, і сервелат. Так тож усе сухом'ятка! Хату не прибирає, білизну не пере: очікує коли я прийду. Город не висаджується, заростає зіллям, газон не стрижеться. Взимку сніг прибирає сусід Анатолій, якщо вільний від служби, і то лише від дому до хвіртки".

Тим не менш, Вірі Михайлівні у свекра сподобалось. Він отримував високу пенсію, не переймався дрібницями, не ставився до неї як до хатньої служниці, ніколи не дозволяв собі найменшої сварки і завжди знаходив можливість подарувати якусь дрібничку. "А що? Різниця між нами якихось двадцять п'ять років. Зараз декого і сорок не влаштовують. А якщо йому знадобиться повний догляд? Я б могла його надати, хай би тільки відписав Івану одноосібно усе обійстя з домом і літньою кухнею в купі, а не ділив на шматочки поміж усіма дітьми і онуками. Що з того, що коли він захворів на тяжкий КОВІД, так Олена приїхала з Праги з новітніми європейськими вакцинами, заплатила лікарю за особливу увагу і тим врятувала батька? На те вона й дочка!" – міркувала Віра Михайлівна.

І Павло Гнатович з її переїздом неабияк збадьорився: сама присутність в домі молодої і вродливої жінки здатна підняти дух чоловіка будь-якого віку. В його меню з'явився борщ. Віра усе розставила по місцях, прала білизну і шкарпетки та регулярно протирала підлогу мокрою шварбою.

За своїм чоловіком Віра не шкодувала. Вона забулася про ті щасливі дні, коли вони проводили разом на курортах і у туристичних подорожах. Стерлись з пам'яті і ночі нестримного кохання, і чарівні квіти, і коштовні подарунки. За двадцять років спільного життя усе змінилося. Платон вдався до гульні. Чи не щовечора приводив приятелів,

зголоднілих наче три дні хліба не бачили, і вони з'їдали усе, що вона заздалегідь готувала, ще й спустошували холодильник. Після них треба було цілодобово провітрювати кімнати, прати за ними рушники і постільну білизну, ретельно вибивати килими і мити унітази. "Я їм що, наймичка?" – обурювалась Віра Михайлівна. А ще їй набридло піддаватися пітному, смердючому мужику, від якого дмухало тютюново-горілчаним перегаром і який нетерпляче шарудів руками по усьому її тілу: ті ласки відчувалися нею як вульгарне ґвалтування.

Тим часом Платон непогано влаштувався у Німеччині. Сталося це завдяки хаусмайстеру Адальберту, який, помираючи, згадав батьковій заповіт і, попри сумніви, відписав гаданому племіннику чимале нежитлове приміщення на околиці Вюрцбургу. Платон переладнав частину будівлі на житло, решту залишив під гамазею і заснував новий бізнес з торгівлі кормами для домашніх тварин, переважно для собак і свиней. Впевнено влаштувавшись на чужині, він зателефонував дружині: нумо, дорогенька, приїжджай! Але Віра Михайлівна відмовилась, бо страшилася знову потрапити у залежність від нелюба. А ще вона боялася втратити роботу педагога, змінивши її на роботу посудомийки. І нарешті: син категорично не бажав жити з батьком.

Іван належав до того покоління українців, які вже не знали ані Аллу Пугачову, ані Володимира Висоцького: настав час інших кумирів. Жити у діда йому подобалось. Від дідуся не тхнуло перегаром, він знав усе на світі, і вмів цікаво переповідати життєві історії. В дитинстві він навчив онука вирізати ножичком свистки з молодих кленових гілок, а з акації – візерункові дрючечки. І ще він вишколив його грати у шахи, та так, що малий у шостому класі виграв чемпіонат школи. Дід дзенькав на гітарі нечувані пісні і мав власний золотавий тромбон у чобітоподібному футлярі, на якому останнім часом вже не грав, а тільки періодично змащував кулісу. Матері особливо сподобалось, що тесть заохотив онука до читання, і той за час школярства прочитав усю українську і іноземну класику, що знайшлася у дідовій бібліотеці. "Я її не знаю так, як він", – радувалася Віра Михайлівна, втішаючись вільним базіканням сина з дідусем англійською.

Розвідники ніколи не ходили у ворожий тил однією й тією ж стежкою, тож одної хмурної ночі командир накреслив групі нову тропу в обхід глибокого яру, на дні якого хлюпало застояне болітце. Несподівано на виході група наштрикнулася на засідку і була безжалісно розстріляна з двох кулеметів впритул без запрошення до полону. Полягли усі. На Іванове щастя вороги полінилися добивати, тож він, вражений чотирьома кулями, залишився живим. Бойові побратими, послані полковником Жариковим, знайшли його на третій день живим і притягли до найближчої позиції.

До пам'яті Іван прийшов на дев'ятий день від неймовірно ласкавого дотику до його щоки. Розплющивши очі, він побачив над собою миле обличчя Соломії.

— Цьо-цьо-цьо-цьо-цьо! Не рухайся, помовчи і дихай якомога глибше, – проспівали її мальовничі губи: – ти в безпеці. Ми з мамкою вже сьомий

день біля тебе. На ніч вона чергуватиме. До речі, відтепер в тобі щонайменше півтора літра моєї крові, – додала милка, і її чаруючі очі блиснули лукавством.

— Щось ліва нога болить. Може занадто туго перебинтована?

— Потерпи, скоро пройде. Незабаром зроблять перев'язку.

Побратися вони вирішили у Конотопі. Заради такої події американці затримались в Україні і третій день жили у діда. Іван прибув зі шпиталю на милицях, але сповнений радості. Віра Михайлівна встигла зготувати весільний обід. Соломія придибала увечері, і молоді не стали тягнути резину до завтра: кожна хвилина кохання вартує року розхожого життя. Зранку зареєструвалися, перед обідом повінчалися, як на тому настояла наречена, і зібралися біля столу, щойно доспів шлюбний пиріг.

— Які ви, діти, сьогодні гарні. Залишайтесь такими на усе наступне життя і нехай вам повсякчас щастить в усьому! – проголосив Павло Гнатович, вбраний під такий урочистий момент у батькову вишиванку.

— Я за вас така щаслива, аби ви тільки знали! Соломійко, ти вже подбай за Ваню, він такий безпомічний! З першого дня бери верх і не попускай ані трішечки, бо мужики надто вже підступні! – підтримала тестя Віра Михайлівна, і заплакала: у високій зачісці вона й сама виглядала нареченою.

— Згоден, ви – найкращі! Твій командир, Соломіє, не відмовив надати тобі тижневі канікули, але відпустити на рік до Америки – то не його компетенція. Це тільки Люся здатна перебороти усю нашу та їхню бюрократію, і вона через телефон вже обробляє свого режисера, – підбадьорив компанію Володимир Олексійович, на якому ладно сидів парадний кітель з широким набором орденських колодок.

Насправді, Люся вже зайшла в Америці клініку, яка узялася зробити

українському воїну ефективну реабілітацію і виготовити безкоштовно "розумний" протез.

— Люся й мені обіцяє візу, якщо схочу навідати сина, а Бог дасть і внука, – похвалилася Віра Михайлівна, – Люся така мила…

Вона вийшла з-за столу щоб підкласти куму салату, і мимохіть тернулася своїм шикарним стегном об його лікоть. Полковник аж стрепенувся.

— А що тобі сказав Платон? – запитав він Віру.

— А я йому не дзвонила

— Он воно як! Нуж бо, зателефонуємо до Німеччини, – проголосив Володька і вправно уловив з'єднання.

— Привіт, ухилянте! Ти там у Європі усе гроші скирдуєш? А ми тут весілля твого сина справляємо, на коньяк не вистачає; що скажеш?

— Прикольно! І хто ж його обраниця?

— Гарна дівчина на ім'я Соломія.

— Що? Вона ж…

— Але це ж не все. Ми його якраз готуємо на реабілітацію до Америки. Живіт, груди, голова загоїлися тут, а ліву ногу ампутували. Протезувати хочемо в Америці. Люся влаштувала усе безкоштовно. Ти ж не забув нашу Люсю?

— Люську? Хіба ж таку забудеш! Оце кохаюсь з іншою жінкою, а в уяві у мене – Люська. Я ж Івана попереджав! Запрошував до Німеччини, але дружина так уперлась!

Це вона винна, а він – дурень.

— Я ось чому телефоную: Іванові зараз потрібно трошки грошенят на проживання в Штатах. Як ти стосовно цього? Тисяч двадцять-тридцять доларів не завадило б. Можна на тебе розраховувати?

— Прикольно! Я вам що: швейцарський банк? Коли скоїти щось таке, що на голову не налазить, так татка не питають, а як гроші просити, так бігом до нього. У мене тут іпотека, кредити… Знаєте які тут податки? Нехай мамка звернеться до дідуся: той без заначки не живе.

— Дай сюди, – Люся вирвала з рук слухавку: – Вітаю, Людмила. Слухай сюди, мрійнику, мать твою, ти ще можеш встигнути. Сьогодні вівторок, а у нас квитки на суботу. Зараз надішлемо тобі номер картки. Не маєш готівки, – позич, візьми кредит, щось продай, але не розчаровуй нас, бо ми, зрештою помстимося, – Люся повернула телефон полковнику і винувато глянула на Віру Михайлівну: – пробачте, Віра.

З двору долинув лячний, нудний сигнал повітряної тривоги. Він то затихав, то посилювався, вимагаючи від мешканців хоч якоїсь реакції.

— А куди ви бігаєте до найближчого бомбосховища? – запитав полковник.

— Зразу ми ховалися у дворовому погребі. Іван взагалі ігнорував. Ми ж облаштували там крісло-диван, вдосконалили освітлення, убезпечилися питною водою і завели відро для легкого туалету. Але скоро втомилися нудьгувати там у сирості. Павло Гнатович складав мені компанію не більше тижня. І я не довго ходила. Зараз, як налетять шахеди, укриваюся у домашньому туалеті: він вузенький, чотири цегляні стіни і залізобетонна стеля – пояснила Віра Михайлівна.

— Знаєш, Володя, я такий щасливий! Я ж глухий і не чую ані шахедів, ані, прости господи, "Іскандерів". Тож живу вільно, – похвалився Павло Гнатович. Але не будемо про погане! Соломійко, будь ласка, приласкай наші хворі душі музикою.

— А чию то гітару я бачила на другому поверсі? Ти граєш, Іване? Якщо не боляче, акомпануй мені. Тональність Ре-мінор. Вона дістала з армійської сумки мамину сопілку і об'явила: – Джеймс Ласт, "Одинокий пастух". Раз, два, три…

Пронизлива мелодія далеких Карпат зачарувала, зворушила, пройняла засмучені душі. Потім дует виконав "Ой у лузі червона калина", "Ніч така місячна", "Несе Настя воду", ще кілька народних пісень, а завершив виступ козацькою "Наливайте браття!"

— Молодець, Іваночко! – похвалила солістка акомпаніатора.

— Це завдяки тому, що всі співанки у тебе в Ре-мінорі: для гітари це – найзручніша тональність, – засоромився Іван.

— Для сопілки також.

— Усе йде до того, що окрім мене й тебе, Володя, решта стануть американцями. За мною могила плаче, а чим займатимешся ти опісля війни? – запитав Павло Гнатович.

— Мабуть, воюватиму. Або готуватимуся до нової війни: це у мене найкраще виходить.

— Не дуже оптимістично…

— Так воно ж до того йде, насправді…

Іван звернувся до дідуся: – Кажуть , що в Одесі намірялись знести

пам'ятник Бабелю. Мені ж він подобається, особливо, "Одеські оповідання".

— Я також від цього не в захваті

— Начебто, за те, що служив у КДБ.

— А хто там не служив? Тільки КДБ при Бабелі не існувало: тоді каральний орган називався "Народний Комісаріат внутрішніх справ". І цей самий "Комісаріат" власне й розстріляв письменника. Досі не відомо за що: чи то за неправильне висвітлення бойових дій Першої Кінної армії Будьонного, чи за героїзацію одеського бандита Мишка Япончика, чи за шпигунство на користь Франції і Австрії, а скоріше за те, що він переспав з Євгенією – дружиною Народного комісара Єжова. А світовій спільноті байдуже, яким чином він заробляв собі на прожиття, вона шанує його як видатного літератора. Мені ж здається, що якщо одеська громада поставила йому пам'ятник, то нехай би собі стояв. Інакше чужі люде позносять усі пам'ятники в Одесі, нічого буде й туристам показати. А це вже питання глибоко комерційне: пряма шкода міському бюджету.

Розчулений задушевними мелодіями, і щиросердною розмовою дідусь піднявся з явним наміром проголосити урочисту промову. Віра Михайлівна напружилась: зараз тесть заведе лекцію про те, що перш за усе командувачі, депутати і міністри мають поголитися, скинути з себе жебрацькі лапсердаки і припинити брехню; натомість ретельно зайнятися підготовкою спеціалістів – хоч то військових, хоч інженерів, хоч лікарів і педагогів. Без відновлювання машинобудування і загального підняття економіки нічого у нас не вийде, і далі, і таке саме – усе правильне, але дуже вже заплутане. Та цього разу вона не вгадала.

— Дивлюсь я на вас, мої рідні, славні воїни і бажаю, щоб не сталося з вами так, як нагодилось вашому прадіду, а моєму татові Гнату Платоновичу. Він пішов на фронт від дружини і двох малолітніх діток добровольцем. Воював лейтенантом, командиром піхотного взводу. Повернувся двічі поранений, подальше життя продовжив інвалідом першої групи. І ось зараз, через вісімдесят років, з'явилися діячі, що пнуться обпаскудити ту Перемогу, і його разом з нею. Тож, я щиро бажаю вам, щоб з кожним прийдешнім поколінням гасло "Героям слава!" не втрачало свого первісного значення, і наголошую: слава Героям навіки! Сам п'ю, усіх запрошую і приклад подаю.

— Ну, ви, Павле Гнатовичу, вже як скажете, так я й реву.

Ревла вона, насправді, не з-за промови свекра. Ото гляне на сина, блідого

як крейда, і – шасть на кухню. Поплаче, поплаче, підфарбує очі і повернеться до вітальні, наче нічого не було.

— Але нагадаю: сьогодні ж у нас свадьба, хай йому грець! Вані зараз важко, тож, пане полковнику, може ви запросите наречену на танок! – вигукнула вона і увімкнула магнітофон.

— Ні, не станемо відволікати молодих від милування, ходімо, кума, як колись на Іванових хрестинах, – запросив Володимир Олексійович.

Третього дня від весілля, отримавши гроші з Німеччини, Іван, Людмила і Майкл

рушили залізницею до Праги, щоб звідти летіти до Нью-Йорка. Полковник напутив бійців:

— Мишко, Іване, ми ж на вас чекатимемо: без вас війна не скінчиться.

— Ледве не забула! Ось візьми трошки грошей, поміняйте шини, а то десь забуксуєте, – Люся передала командиру чотириста доларів.

— Дякую, Мері.

Місяців за два, щойно прийшли візи, Соломія і Віра Михайлівна полетіли слідом за усіма. Павло Гнатович залишився в домі сам один.

"Так тобі, собаці, й треба; так тобі, собаці, й треба", – примовляв старий, приймаючи ранішній холодний душ, до якого привчив себе років тридцять тому у відповідь на приступи міжреберної невралгії. "Ох, і добре! Як тільки гарно... Ще поживем!" – додавав він, розтираючись перед дзеркалом сухим широким, грубо-тканим рушником. Відварив собі мисочку вівсяних пластівців, два яйця, закип'ятив у зварнику свіжого зеленого чаю, і з задоволенням поснідав. Оцінив свій поточний стан: "усе добре, гріх скаржитись. Он як інші люди страждають!". Що насправді йому дошкуляло останнім часом, так це те, як змінилися позирки зустрічних перехожих. "Колись, було, зустрінеш на вулиці дівчину, чи жіночку, зовсім не знайому, зиркнеш їй в очі і отримаєш у відповідь відкритий, проймаючий до хребта, майже залюблений погляд. А тепер, як не вирячуюсь, минає вона скорим кроком, ще й морду відвертає... Мабуть це на мені КОВІД так відізвався! Ні, будемо думати про хороше..." – голосно оповістив він сам собі і заспокоївся. В тому, що його не кинуть напризволяще, і хтось з рідних ось-ось повернеться в Україну, Павло Гнатович не сумнівався.

Телевізор вкотре закликав глядачів переказувати хто скільки може на рахунок бойового підрозділу задля придбання військової техніки. Дідусь витягнув з гаманця банківську картку і впевнено, як робив це чи не щодня, перерахував сто гривень.

Згадав: "добре, що додумався посадити город". Ідея городу належала Анфісі. Сім років тому вона найняла Анатолія, що жив через паркан, і той зорав мотоблоком п'ять соток газону. Вже в перший рік земля подарувала родині картоплю, помідори, огірки, капусту, баклажани, солодку кукурудзу, часник, цибулю, усяку зелень, тощо: усе своє. Господар з превеликим задоволенням їв домашній продукт, але роботи в городі цурався: мовляв, я й на інженера вивчився, щоб у землі не колупатися. Проте цьогоріч він замислив приємно здивувати Віру Михайлівну при її поверненні з Америки. Зорав ділянку той самий Толя, хоч вже й служив старшиною. Доладно висадити розсаду допомогла сусідка з іншого боку садиби, Іра. Вони потоваришували на основі годівлі Багира. Її чоловік, Валера, працював на м'ясокомбінаті в забойному цеху і щовечора привозив звідти на велосипеді чималу сумку субпродуктів, з яких Павло Гнатович варив собаці насичену м'ясну кашу. Торгував Валера не дорого, відпускав скільки замовиш і доставляв корм під саму хвіртку.

Старий вийшов у двір. У блакитному небі, шукаючи по кому б вдарити, кружляли три ворожі дрони. З неподалеку по них строчили кулемети. Курсом на Київ прогуркотіла ворожа ракета. Начебто сподіваючись побачити рідну кошлату морду,

глянув у бік собачого вольєру. Звідти повз ганку сміливо протупотів їжачок. З гущини ялівцю зненацька випурхнула зграя горобців. Пташки перелетіли на ближню ялинку, скупчилися у її пишних вітах і безжурно зацвіріньокали. "Нарешті повернулися, і це гарне передвістя!" – радісно подумав господар.

Дякую Руслану Мангеру і Анатолію Синельнику за те, що поділилися цікавими епізодами з власного життя.

Моя щира вдячність Олександру Запарі і Іллі Голомбі за корисну участь у редагуванні твору.

Особливу подяку висловлюю Катерині Олех за всеосяжне і доброзичливе сприяння роботі над книгою.